

Commodianus

Ik wijs de weg!
(Instructiones)

Een experiment uit het vroege christendom

Latijnse tekst
bezorgd door Vincent Hunink

Damon

MONOBIBLOS

deel 11

digitale bijlage

Deze Latijnse tekst wordt u gratis aangeboden. Zie voor meer informatie:

<https://www.vincenthunink.nl/commodianus> of <https://www.damon.nl/boeken/445-ik-wijs-de-weg>.

Commodianus

Ik wijs de weg!

Een experiment uit het vroege christendom

Oorspronkelijke titel: *Instructiones*

Vertaald en toegelicht door Vincent Hunink

ISBN 978 94 6340 395 5

NUR 308, 700, 704

Trefwoord: Latijn, literatuur, poëzie, vroeg christendom

Copyright © 2026, DAMON, Eindhoven

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Realisatie: Uitgeverij DAMON

Inhoud

[3](#)

Inleiding 4

Ik wijs de weg! (Instructiones)

LIBER PRIMUS 7

LIBER SECUNDUS 55

Inleiding

4

Dit bestand bevat de Latijnse tekst van Commodianus' *Instructiones*, zoals die is gebruikt als basis voor de Nederlandse vertaling *Ik wijs de weg!*

Het Latijn van Commodianus levert tal van problemen op. Mede daardoor diende zich niet één duidelijke editie aan die kon fungeren als basistekst voor de vertaling (voor nadere informatie over bestaande edities zie *Over deze uitgave* in de boekuitgave *Ik wijs de weg!*) Ik heb daarom besloten zelf een Latijnse leestekst te maken op basis van de uitgaven van Paratore, Poinssotte en Kusio, waarbij ik steeds een van deze drie geleerden volg voor de keuze van woorden, de spelling, de grammaticale constructie en de zinsbouw.

Het uitgangspunt voor de Latijnse tekst is dat die voor de geoefende lezer leesbaar moet blijven. Mijn voorkeur ging daarom uit naar Paratore, die in elk geval steeds een begrijpelijke tekst afdrukt. Maar op vele plaatsen zijn de pogingen van Poinssotte en Kusio om de lezingen van het handschrift C te verdedigen overtuigend en heb ik hun keuzen gevolgd, voorzover het geen ondoorzichtige lezingen opleverde (bijvoorbeeld door hypercorrect gebruik van -ae- in plaats van -e, bijvoorbeeld in een bijwoord als *ualde*, of een spelling met -c- in plaats van -g-, waardoor een vorm als *acrum* 'akker, land' onherkenbaar wordt en verwarrend werkt). Vanzelfsprekend heb ik gekozen voor het aanbrengen van moderne interpunctie in de tekst, zulks in afwijking van Kusio. Ook zijn verkortingen uit de middeleeuwse handschriften stilzwijgend

uitgeschreven, zoals dat in edities van Latijnse teksten gangbaar is.

Een speciaal probleem vormde de acrostichon-vorm. De beginletters van de opeenvolgende verzen in elk gedicht leveren een boodschap op, veelal identiek aan de titel van het betreffende gedicht. In moderne uitgaven, in elk geval die van Martin, Paratore, Poinssotte en Kusio, worden de gedichten zo gezet dat het acrostichon gemakkelijk leesbaar is. Een voorbeeld: 1,8 *de sole et luna* wordt dan afgedrukt in vier eenheden van respectievelijk twee, vier, twee en vier regels, gescheiden door witregels. Wie de eerste letters van de verzen van bovenaf naar beneden leest krijgt dankzij de witregels eenvoudig *de sole et luna* te lezen.

In de Nederlandse vertaling is de acrostichonvorm niet aangehouden. Bovendien is daar gekozen voor een groepering van verzen in eenheden van meestal vier tot tien regels, veelal op inhoudelijke gronden en ter wille van de leesbaarheid (zie het genoemde *Over deze uitgave*). De hierna geboden Latijnse tekst sluit aan bij de indeling van de Nederlandse vertaling. Steeds staat één Latijnse hexameter voor twee korte verzen in het Nederlands. Een eenheid van drie Latijnse verzen correspondeert zodoende met een eenheid van zes verzen in de vertaling. De witregels in het Latijn dienen hier dus niet om het acrostichon visueel te verduidelijken. Veeleer zijn ze ingezet om het lezen van de Nederlandse vertaling naast het Latijn te vergemakkelijken.

Om het acrostichon in het Latijn toch te markeren is hier gekozen voor het gebruik van een steunkleur blauw, die ook wordt gebruikt voor nummers en titels, alsook voor het eindrijm in 2,8 en 2,39. Voor toelichtingen op

afwijkende acrosticha zie verder de *Aantekeningen* bij de vertaling.

De Latijnse tekst beoogt geen wetenschappelijke tekstkritische uitgave te zijn, maar is alleen bedoeld als leestekst voor praktisch gebruik naast de vertaling.

LIBER PRIMUS

1 | PRAEFATIO

8 Prima praefatio nostra uiam erranti demonstrat
Respectumque bonum, cum uenerit saeculi meta,
Aeternum fieri, quod discredunt inscia corda.

Ego similiter errauit tempore multo
Fana prosequendo parentibus insciis ipsis;
Abstulit me tandem inde legendo de lege.

Testifico Dominum: doleo pro ciuica turba,
Insicia quod pergit periens deos quaerere uanos.
Ob ea perdoctos ignaros instruo uerum.

2 | INDIGNATIO DEI

In Lege praecepit Dominus caeli, terrae marisque:
'Nolite,' inquit, 'adorare deos inanes
De manibus uestris factos ex ligno uel auro,
Indignatio mea ne uos disperdat ob ista.'

2

Gens ante Moysi rudis, sine lege morata
Nesciensque Deum, defunctos reges orabant,
Ad quorum effigies faciebant idola uana.

Translatis Iudaeis Dominus de terra Aegypti
Imposuit Legem postmodum et ista praecepit:
Omnipotenti sibi soli deseruire, non illis.

De resurrectione quoque docetur in ipsa
Et spe fortunata rursum in aeuo uiuendi,
Idola si uana relinquuntur neque colantur.

3 | CVLTVRA DAEMONVM

- 10 Cum Deus omnipotens exornasset mundi naturam
Visitari uoluit terram ab angelis istam.
Legitima cuius spreuerunt illi dimissi;
- Tanta fuit forma feminarum, quae flecteret illos.
Vt quoinquinati non possunt caelo redire.
Rebelles ex illo contra Deum uerba misere.
- Altissimus inde sententiam misit in illis.
De semine quorum Gigantes nati feruntur.
Ab ipsis in terra artis probata fuere,
- Et tingere lanas docuerunt et quaecumque geruntur,
Mortales et illi mortuos simulacro ponebant.
Omnipotens autem, quod essent de semine prauo
- Non censuit illos recipi defunctos e morte.
Vnde modo uagi subuertunt corpora multa.
Maxime quos hodie colitis et deos oratis.

Saturnusque senex si deus, deus quando senescit?
Aut si deus erat, cur natos ille uorabat?

11

Terroribus actus, sed quia deus non erat ille,
Viscera natorum rabie monstrosa sumebat.

Rex fuit in terris, in monte natus Olympo,
Nec erat diuinus; sic deum esse dicebant.

Venit inops animi, lapidem pro filio sorbsit:
Sic deus euasit, dicitur modo Iuppiter ille.

5 | IVPPITER

12

Iuppiter hic natus in insula Creta Saturno
Vt fuit adultus, patrem de regno priuauit.

Proinde nobilium uxores sororesque delusit.
Praeterea sceptrum fecerat faber ille Piragmon.

Initium caelum, terram Deus et mare fecit;
Terribilis autem iste medio tempore natus

Ex antro processit iuuenis furtimque nutritus.
Respice querellas: Alter est Deus, non Iouis ille.

Dicitis, o stulti: 'Iouis tonat, fulminat ipse.'
Etsi paruulitas sic sensit, cur anni dicentes?
Fuistis infantes; numquid et semper eritis?

Versari maturum in infantia non capit aeuum
Lusus puerilis cessit: sic et corda recedant.
Moribus utique consilia uestra debentur.

Insipiens ergo Iouem tonitruare tu credis
Natum hic in terris et lacte caprino nutritum;
Ergo si illum deuorasset <pater> Saturnus,

In istis temporibus quis pluebat illo defuncto?
Praesertim mortali patre deus nasci credatur?
Saturnus in terris senuit et defecit in ipsis.

Illum non aliquis prophetauit ante pronasci.
Vel, si tonat ipse, lex ab ipso lata fuisset.
Seducunt historiae fatuos cum finctae fuere.

Ille autem in Cretam regnauit et ibi defecit.
Omnipotens uobis factus Semelis amator.
Viuus ipse modo amaret similiter ille.

Inpuros oratis et dicitis esse caelestes
Semine mortali natos de Gigantibus illis.
Auditis et legitis natum in terra fuisse:

Vnde bene meruit corruptor ascendere caelum?
Dicitis et fulmen Ciclopas illi fecissent.
Immortalis enim habuit a mortalibus arma.

14 Tot reum criminibus, parricidam quoque suorum,
Ex auctoritate uestra contulistis in altum.

De circulo zonae fallit uos imperitia uestra,
Ex eo quod forte Iouem experitis orandum.
Saturnus fertur ibi, sed stella, non ille;

Exfugit a Ioue [ex]pulsus. Aut Iouis in stella credatur
Poli quoque sidera tractauit solisque sator,
Troianis qui bellum fecit, aue mortalem amauit?

Ipsis sideribus aut Mars qui cum ipsa deprehensus
Zelo maritali deus nominetur adulscens?
O nimium stulti, qui putatis moechos ab astris

Nascentes regere aut totam mundi naturam.
In uulnera positi et ipsi sub fata uiuentes,
Obsceni, furiosi, bellatores, impii uitae,

Et filios totidem mortales illi fecere:
Terribilis omnis, stulti, septizonio fortis!
Si stellas colitis, colite et bis sena sigilla!

Tam arietem, taurum, geminos, toruumque leonem
Et dein qui uadunt in piscibus tu quoque probabis.
Lex sine lege, fuga uestra, quod uult esse ualebit.

Lasciua uult esse, sine freno uiuere quaerit.
Ipsi quod uultis erit, et deos et deas oratis.
Sic ego colui, dum erraui, quos modo culpo.

8 | DE SOLE ET LVNA

16 De Sole et Luna, licet sint praesentanea nobis,
Erratis; quod ego prius, putatis oranda.
Sunt quidem in astris, sed non sua sponte currunt

Omnipotens illos, cum conderet omnia primum,
Locauitque ibidem cum saeculis quarta dierum.
Errorem antiquus quin cum <...>

Et quidem in Legem iussit, ne quis illos adoret.
Tot deos oratis, qui nihil de Vita promittunt,
Lex quorum in terra non est, nec ipsi praedicti.

Vos autem seducunt sacerdotes pauci inanes,
Numina qui dicunt aliquid morituro prodesse.
Accedite legis edictis et dicite uerum.

Mercurius uester fiat cum aryballo depictus
Et galea et planta pinnatus et cetera nudus.
Rem uideo miram, deum cum saccello uolare:

Currite pauperculi, cum gremio quo uolat ille,
Vt sacculum effundat: uos extunc estote parati.
Respicite pictum, quoniam uobis hic ab alto

Iactabit nummos; uos tunc saltate securi.
Vane, non insanis? Colere deos pictos in axe!
Si uiuere nescis, cum besteis perge morari.

18 Neptunum facitis deum ex Saturno pronatum,
Et tridentem regit, ut pisces suffigere possit.
Paret esse deum: humerale illi parate!

Troianis non ipse cum Apolline muros eduxit?
Vnde deus factus inops cimentarius ille?

Non Cyclopem genuit monstrum? Non moechus et ipse?
Viure non poterat de suo, quod structuram gerebat.
Sic genuit generatus, qui fuit iam mortuus olim.

Apollinem facitis citharoedum atque diuinum.
Primum de moechia natus in insula Delo,
Oblata mercede postmodum structuram secutus
Laomedonti regi Troianorum muros eduxit
Locauitque sese, quem deum seducti putatis.

19

Ossibus cuius amor Cassandrae flagrauit,
Subdole quem lusit uirgo, falliturque diuinus
Officio uerbenis potuit scire bicordem,
Repudiatus enim discessit inde diuinus.
Torruit hunc uirgo specie, quam ille deberet.

Illa prior utique debuerat deum amasse.
Lasciuientemque Dafinem sic coepit amare,
Et tamen insequitur, dum uult uiolare puellam:
Gratis amat stultus, nec potuit consequi cursum.
Vel, si deus erat, occurreret illi per auras:

Sub tectis illa prior uenit remansitque diuinus.
Fallit uos genus hominum, nam improbi isti fuerunt.
A primitia quoque pecora pautisse refertur.

Lusibus inpositis dum mitteret discum in altum,
Sublapsus non potuit retinere prostrauit amicum:
Ultimus ille dies fuit Hyacinthi sodalis.
Si diuinus erat, mortem praecessisset amici.

20 Liberum patrem certe bis genitum dicitis ipsi.
In India natus ex Ioue Proserpina primum
Belligerans contra Titanas profuso cruore
Expirauit enim sicut ex mortalibus unus.

Rursus flato suo redditus in altero uentre.
Percipit hoc Semele iterum Iouis altera moecha,
Absciso cuius utero prope partu defunctae
Tollitur et datur Niso nutriendus alumnus.
Ex eo bis natus Dionisius ille uocatur,

Religio cuius in uacuo falsa curatur.
Bacchantur et illi, qualis nunc ipsi uidentur,
Aut peticulones Mineruae omnisque scitoris
Conspirant in malo, proludunt fincto furore,
Ceteros ut fallant dicturos numen adesse.

Huic manifeste rudes homines sine lege uiuentes
Vino permutati, primo quod expresserat ille,
Sub ludicro suo honorem illi dedere.

Inuictus de petra natus si deus habetur,
Nunc ergo reticeo; uos de istis date priorem!

21

Vicit petra deum, quaerendus est petrae creator.
Insuper et furem adhuc depingitis esse,

Cum, si deus esset, utique non furto uiuebat.
Terrenus utique fuit et monstruosa natura

Vertebatque boues alienos semper in antris
Sicut et Cacus Vulcani filius ille.

22

Siluanus unde deus iterum apparuit esse?
Inde forte placet, eo quod bene fistula cantat?

Largitur quoniam lignum? Nam forte non esset.
Venalem emisti dominum, cum tu ipse sis illi.

Aspice, deficit lignum! Quid illi debetur?
Non te pudet, stulte, tales adorare tabellas?

Vnum quaere Deum, qui post mortem uiuere dicit!
Secede ab istis, qui sunt biothanati facti.

Hercules quod monstrum Auentini montis elisit
Euandri qui solitus erat armenta furare,

[23](#)

Rustica mens hominum, indocilis quoque, pro laude
Cum gratias agere uellent absentis Tonantis,

Vouerunt hostias inepto ut deo orando,
Laetandas aras in memoriam sibi fecerunt.

Ex eo perrexit de uetusto more colatur.
Sed deus hic non est, licet fuit fortis in armis.

24 Dicitis esse deos, qui sunt manifeste cruenti,
Et dicitis fata genesis adscribere nobis.
Dicite nunc ergo quibus primum sacra ferantur!
Inter utrumque uias mors inmatura uagatur.

Si tribuunt fata genesis, cur deum oratis?
Deciperis, uane, qui Manes quaeris orare
Et qui fabricantur dominos tibi nuncupas esse.

Aut feminas quoque nescio quas deas oratis,
Bellonam et Nemesim, deas Furinam, Caelestem,
Virginis et Venerem, cui coniuges uestrae delumbant.

Sunt alia praeterea daemonia fanis,
Quae nec numerantur adhuc et in collo feruntur,
Vt nec ipsi sibi possint rationem reddere pestis.
Exportari magis in ultima terra deberent.

Deludunt uos pauci scelerati uates inanes,
Extricare suam dum quaerunt <...> uitam.
Subornant aliis ex se sub mysteria falsum.

Inde simulantes concussi numine quodam
Maiestatemque canunt et se sub figura fatigant.
Vidistis saepe Duellonarios, quali fragore

Luxorias ineunt, dum furias fingere quaerunt,
Aut cum dorsa sua allidunt parca bipinne.
Cum doctrina sua cernant quod cruore sanent.

Respicite, quando non illos numina cogunt,
Ipsi qui se primum componunt integra mente;
Sed stipem ut tollant ingenia talia quaerunt.

Ex eo uidete, quoniam sunt omnia ficta.
Obumbrant populum supplicem, perituri ne credant.

Res semel in uano de uetustate processit,
Vt uaticinanti credatur prodita falsa;
Maiestas autem illorum nulla locutust.

26

Diximus iam multa de superstitione nefanda,
Et tamen exsequimur, ne quod praeterisse dicamur.

Ammudatem qui suum cultores more colebant,
Magnus erat illis, quando fuit aurum in aedem.

Mittebant capita sub numine quasi praesenti.
Ventum est ad summum, ut Caesar tolleret aurum:

Deficit numen aut fugit aut transit in ignem.
Auctor huius sceleris constat, qui formabat eundem.

Tot uiros et magnos seduxit false prophetans,
Et modo retacuit qui solebat esse diuinus.

Erumpebat enim uocis quasi mente mutata,
Tamquam illi deus ligni loqueretur in aurem.

Dicite nunc ipsi, si non sunt numina falsa.
Ex eo prodigio quot perdidit, ille propheta!

Oblitus est iste prophetare, qui ante solebat.
Monstra deo ista fincta sunt per uiniuoraces,

Audacia quorum damnabilis numina fingit.
Gestabantur enim et aliut tale sigillum:

Nunc et ipse silet, nec ullus de illo prophetat.
O nimium seductos, uos ipsos perdere uultis.

28

Non ignominium est uirum seduci prudentem
Et colere talem aut Dianam dicere lignum?
Mane ebrio, crudo, perituro creditis uno,

Ex arte qui fincte loquitur, quod illi uidetur;
Se uerendum agit, sibi uiscera poscit.
Incopriat ciues unus detestabilis omnes

Adplicuitque sibi similis collegio facto,
Cum quibus historiam fingit, ut deum adornet.
Ipse sibi nescit diuinare, ceteris audet.

Succollat, quando libet, eum, et quando, deponit;
Vertitur a se rotans cum ligno bifurci,
Ac si putes illum adflatum numine ligni.

Non deos uos colitis, quos isti false prophetant:
Ipsos sacerdotes colitis in uano timentes.
Sed si corde uiges, fuge iam sacraria mortis.

Titanes uobis tutanos dicitis esse;
Ita Mutas, Tacitas sub culmine uestro rogatis,

Tot Lares aediculis, simulacra facta titano.
Adoratis enim, stulti, malo leto defunctos,

Non legem ipsorum legentes; non ipsi loquuntur.
Et deos audetis eramine dicere fusos?

Solueretis eos magis in uacula uobis.

30

Monteses deos dicitis nominentur in aevo,
Obscurati malo aliena mente iurantes.

Nam si purus animus et mens serena maneret,
Tu tibi de illis ipsi disputare deberes.

Excordaris, homo, si putas, ut isti te saluent,
Seu regant, seu minuant, nisi quid tu fani decurris.

Iustitiam legis quaere magis quam illa salutis;
Auxilium portat et fieri dicit aeternum.

Nam quicquid in uano sequeris, per tempora gaudes.
In breui laetaris et postmodum plangis in imis.

Subtrahe te illis, si uis resurgere Christo.

Heu doleo, ciues, sic uos hebetare de mundo!
Excurrit alius ad sortis, aues aspicit alter,
Belantum cruore fuso malus inspicit alter
Et cupit audire responsa bona crudelis.
Tot duces et reges ubi sunt consulti de uita,

Vel portenta sua scisse quo profuit illis?
Discite, quaeso, bonum, ciues, simulacra cauete:
Omnipotentis enim in legem quaerite cuncti.
Sic ipsi conplacuit Domino dominorum in altis
Ad probationem nostram daemones in mundo uagari.

Et tamen ex alia parte mandata praemisit,
Caelestis fieri qui relinquant aras eorum.
Vnde non hoc curo disputari paruo libello:
Lex docet in medio. Oror, consulete pro uobis!
In duas intrastis uias: condiscite rectam.

32 Dum uentri seruis, innocentem esse te dicis,
Et quasi communis facis te ubique paratum.
Vae tibi, stulte homo, mortem circumspicis ipse,
Barbaro de more sine lege uiuere quaeris.
Ipse tibi figis asciam in crure de uerbo.

Qui simplicem fingis, simpliciter uiue cum isto.
Viure te credis, dum uentrem cupis implere?
Exiguus tua in domo resedes, praue,
Paratus ad epulas, et refugis cenae praecepta.
Aut quia discredis Deum iudicare defunctos,

Rectorem caeli facis te tu forte pro illo?
Aspicias ad uentrem, quasi tu sis prouidus illi.
Tu modo profanus, modo sanctus esse uideris.
In supplicem prodis Dei sub aspectu tyranni.
Senties in fatis, cuius modo legem inanis.

Inter utrumque putans dubie uiuendo cauere,
Nudatus a lege, decrepitus luxu praecedis.
Tot uana, uane, prospicis; quid quaeris iniqua?

Et quidquid egistis, istinc remanere defuncto
Respicite! Stulte, non eras, et ecce uideris!
Vnde processisti nescis nec unde nutriris.

Tu Deum excelsum fugis tuae uitae benignum
Rectoremque tuum, qui te magis uiuere uelit;
Vertis te in faciem et dorsum Deo remittis,

Mergis te in tenebris, dum putas te in lucem morari.
Quid in sinagoga decurris saepe bifarius?
Vt tibi misericors fiat, quem denegas ultro?

Exis inde foris, iterum tu fana requiris;
Vis inter utrumque uiuere, sed inde peribis.
Insuper et dicis: 'Quis est, qui a morte redemit

Vt credamus ei, quoniam ibi poenas aguntur?'
Ea non sunt sic, ut tu putas esse, maligne!
Nam illique prodest post funera, recte qui uixit,

Tu tamen mox moreris, duceris in loco maligno;
In Christo credentes autem in loco benigno,
Blanditurque quibus haeret amoenitas illa.

Vos autem, dubii, uiuos sine corpore poena
Suscitat in faciem tortoris sero declamare.

Quamdiu, stulte homo, Christum cognoscere non uis?
Vitas agrum pinguem et stereli semina iactas.
In silua manere quaeris, ubi latro moratur.

Tu dicis: 'Et ego Dei sum,' et foras oberras.
Ingredere iam nunc totiens inuitatus in aula.
Matura iam messis, tempus totidemque paratum.

Ecce modo mete! Quodsi non, te paenitet inde.
Nunc, si non habes, collige; uindemia uenit;
Tempus adest uitae credendi tempore mortis.

Est Dei lex prima fundamentum posterarum legis,
Teque designabat, crederes in lege secunda,
Nec minus et ipsos et ex ipsa sibi prudentes.

Obstupe iam factus ora tu credere Christo,
Nam testamentum uetus de isto proclamat.
Credere nunc opus est, tantum in isto defunctos

Resurgere posse et uiuere tempore toto.
Ergo si quis ea discredis esse futura,
Dummodo uincetur reus in morte secunda,

Euentura canam paucis in isto libello.
Nam cognosci potest, ubi sit spes uitae ponenda.
Tamen uos adhortor quantocius credere Christo.

26 | REPVGNANTIBVS ADVERSVS LEGEM CHRISTI DEI VIVI

36

Respuis, infelix, bonum disciplinae caelestis
Et ruis in mortem, dum uis sine freno uagari.
Perdunt te luxoriae et breuia gaudia mundi,
Vnde sub inferno cruciaberis tempore toto.
Gaudia sunt uana, quibus oblectaris, inepte.

Non illa te reddunt hominem fuisse defunctum?
Anni te non possunt iam triginta reddere doctum?
Nescius si primum errasti, respice canum.
Tu putas nunc uitam isti te perfrui laetum?
Iniurias, lites ibi sunt et damna diurnum,

Bella uel infanda, fraudes, cum sanguine furta,
Vlceribus corpus uexatur gemiturque, ploratur,
Seu luis inuadit aut longo morbo teneris,
Aut natis orbaris, aut perdita coniuge defles;
Destruitur totum, ruunt dignitatis ab alto;

Vreris pauperie dupliciter certe si languis:
Et dicis uitam, ubi uitrea uita moraris?
Respice iam tandem hoc tempus inritum esse,
Sed in futuro tibi spes est sine dolo uiuendi.

Viuerе uolebant utique paruoli rapti,
Sed uita priuati iuuenes senescere forte,
Lautities diues perfrui quia ipse parabat;
Et tamen inuiti relinquimus omnia mundo.

Gens et ego fui peruersa mente moratus
Et uitam istius saeculi coram esse putabam
Mortemque similiter sicut uos iudicabam adesse:
Cum semel exisset animus, perisse defunctum.

37

Haec autem sic non sunt; sed conditor orbis et auctor
Requisiuit enim fratrem a fratre peremptum:
'Impie, dic,' inquit, 'ubinam frater?' Ille negauit.
'Sanguis enim fratris ad me perclamauit in altum.'

Torqueris, uideo, ubi nil sentire putabas,
Ille autem uiuet et loca dextera tenet,
Delicias fruitur, quas tu perdidisti, nefande!
Et cum renouasti saeculum, et ille praegressus
Iam immortalis erit; nam tu sub tartara planges.'

Viuet certe Deus, qui defunctos uiuere fecit
Innocuisque bonis ut reddat praemia digna,
Vesanis autem et impiis tartara saeua.
Incipe sentire iudicia Dei, seducte!

38 Stulte, non permoreris nec mortuus effugis actus,
Tu licet disponas nihil te sentire defuncto.
Vinceris, insipiens! Viuit Deus conditor orbis,

Legitima cuius clamat ualere defuncto.
Tu autem dum praeceps sine Deo uiuere quaeris,
Extinctum in fatis iudicas ut futile credis.

Non ita disposuit, ut tu putas, Deus aeternus,
Obliuitos esse mortuos de gesto priore.
Nunc nobis imperitis fecit receptacula mortis,

Post cineres autem nostros uidebimus illa.
Erue te, stulte, qui putas post funera non sis.
Rectorem dominumque tuum nihil posse fecisti.

Mors autem in uacuum non est, si corde retractes.
Optandum noscas, nam sero senties illum.
Rector eras carnis, non te certe caro regebat;

Exemptus ab illa reconditur illa tuorum.
Recte mortalis homo separatur a carne.
Idcirco nec poterint oculi mortales aequare,
(Sic habet abyssus noster) de Dei secreta.

Da nunc ergo Deo, fragilis dum moreris, honorem,
Et crede quod Christus uiuum te de mortuo reddit.
Omnipotenti laudes in ecclesia reddere debes.

Iustitia et bonitas, pax et patientia uerA
Viure post fata faciunt et queri de actV:
Subdola mens autem, noxia, perfida, prauA,
Tollit se in parte et fera mente moratuR.

Impie, nunc audi, qui uis malefacta lucrarI:
Respice terrenos iudices, in corpore qui nunC
Excruciant poenis diros: aut ferro parantuR

Supplicia meritis aut longo carcere flerE.
Vltime, tu speras Deum inridere caelesteM
Rectoremque poli, per quem sunt omnia factA?
Grassaris, insanis, detractas nunc et Dei nomeN?

Vnde non effugies, poenam post fata qui poneT.
Nunc uolo sis cautus, ne uenias ignis in aestV.
Trade te iam Christo, ut te benefacta sequantuR.

40 Differris, diues, nimium tua cuncta uidendo,
Insatiabiliter quibus adhuc adicere quaeris.
‘Viuerē post ista,’ dicis, ‘non spero defunctus.’
Ingrate summo Deo, qui sic Deum iudicas esse,
Te qui nesciente protulit, deinde nutriuit.

Ipse prata tua, gubernat uineas ipse,
Ipse greges pecorum et quicquid possides ipse,
Nec istis adtendistis. Aut tu regis omnia forte?
Caelum hoc et terram et maria salsa qui fecit,
Reddere decreuit nos ipsos in aureo saeclo

Et modo si credis, uiuitur in Dei secreta.
Disce Deum, stulte, qui uult te inmortalem adesse
Vt gratias illi referas in agone perennis.
Lex docet ipsius, sed quia uagari tu quaeris,
Omnia discredis et inde in tartara ibis:

Mox animam reddis, ducers quo te paenitet esse.
At luitur ibi poena spiritalis aeterna;
Lugia sunt semper, nec permoreris in illa
Omnipotentem Deum iam tunc ibi sero proclamans.

Disce, moriture, bonum ostendere cunctis.
In medio populi quid te facis alterum esse?

Vadis ubi nescis, et inscius inde recedis;
Impie tractas, cum ipso corpore sitis.

Tu super diuitias nimium te tollis in altum
Et stiuam ducis nec respicis pauperes ultro

Subditos nunc uobis, nec parentes pascitis ipsos.
Heu miseri! Fugiant longius mediocres a uobis.

‘Vixit et extinxit pauper,’ ebriace clames.
Mox furiis ageris, cum pereas ipse, Carybdis.

Indisciplinati sicut <pecora> diuites estis:
Legem datis istis, nam uobis parcitis ipsis.

Exuite, diuites, tantis malis Deo peruersos,
Subueniat utique tibi qui nunc operanti si forte.

Estote communes minimis, dum tempus habetis;
Sicut ulmus amat uitem, sic ipsi pusillos.

Terribilem legem malis bonis atque benigna<m>
Oserua nunc sterelis, subditus in prosperis esto;

Tollite corda fraudis, diuites, et sumite pacis.
Expiate malum uestrum benefactis as summum.

Intuite dicta Salomonis, iudices omnes,
Vno uerbo suo qualiter uos ille detractat:
'Dona quam et exenia corrumpunt iudices omnes!'

43

Idem 'Vos,' inquit, 'datorem semper amatis.
Cum quaeritur, causa uictoriam tollit iniqua.'
Innocens hic ego sum, nec uos incuso pusillus,

Blasphemium tollat Salomon, qui <...> aperte.
'Vobis autem Deus est uenter et praemia iura.'
Suggerit hoc Paulus apostolus, non ego pulex.

44 Si locus aut tempus fauet aut persona prouenit,
Iudex esto nouus. Quid nunc extolleris inde?
Blasphemas, indocilis! De cuius praestantia uiuis,
In fragilitate tanta non respicis umquam.
Per gradum et lucra audus fortunae praesumis,

Lex tibi non ulla est, nec te in prosperitate dignoscis.
Auro licet cenes cum turba choraulica semper
Cruciarium Dominum si non adorasti, peristi.
Et locus et tempus et persona tibi donatur,
Nunc si tamen credis; sin autem, pro eo timebis.

Tempera te Christo et ceruicem illi depone:
Isti honor remanet et tota fiducia rerum.
Blanditur quando tibi tempus nunc, cautiore esto,
Vltima fatorum non prouidens quae te oportet.
Sine Christo nequis esse uitae conpotis unquam.

Gens sine pastore ferox iam noli uagare.
Et ego, qui moneo, idem fui nescius errans.
Nunc ideo Domini figuram sumite uestri.

45

Tollite corda fera et exasperate seorsum.
Intrate stabulis siluestris ad praesepia tauri,
Latronibus tuti sub regis tecta manentes.
In silua lupi sunt, ideo refugite sub antro.

Bellaris, insanis nec respicis ubi moraris.
Vno crede Deo, ubi mortuus uiuere possis
Surgas et in regno, cum sit resurrectio iustis.

46

Indomita ceruia respuit iugum ferre labori;
Tunc iuuat in campis crassis satiare cauliclis.
Et tamen inuita domatur utilis equa
Minuiturque ferox esse perinde domata.

Gens, homo, tu frater, noli pecus esse ferinum,
Erue te tandem et tecum ipse retracta:
Non utique pecus nec besteus, sed homo natus,
Tu te ipse doma sapiens et intra sub antro.

Idola quae sequeris, nihil nisi uanitas aeui.
Leuia uos corda perducunt poenali barathro.
Ibi aurum, uestes, argentum ulnis refertis,
Ballatur ibi, dein cantatur pro psalmis amores.

Vitam esse putas, ubi ludis aut prospicis ista.
Sortiris, ignare, extincta, aurea quaeris.
Inde non effugies pestem, licet ipse diuines.

Gratiam, quam misit Dominus in terra legenda,
Non requiris eam, sed sic quasi besteus errans.
Aurea post fata ueniet tibi saecula, si credis recte,

Rursus ut incipias inmortale uiuere semper.
Illud quoque datur scire, quod ante fuisti:
Subiectum te praebe Deo, qui cuncta gubernat.

Adam protoplaustus ut Dei praecepta uitaret,
Belias seruator fuit de inuidia plasmae.
Contulisset nobis seu boni seu mali quod egit
Dux natiuitatis; morimur idemque per illum,

Ex diuino ipse ut recedens exsul factus a uerbo.
Finitis sex milibus annis immortales erimus.
Gustato pomo ligni mors intrauit in orbem:
Hoc ligno mortis quaeramus uitae futurae.

In ligno pendit uita ferens poma praecepta:
Kapite nunc <...> uitalia poma credentes.
Lex a ligno data est homini primitiuo timenda,
Mors unde prouenit neglecta lege primordi.

Nunc extende manum et sume de ligno uitali.
Optima lex Domini sequens de ligno processit,
Perdita lex prima. Gustat, unde licet illi,
Qui deos adorat uetitos, mala gaudia uitae.

Respuite gustum; sufficiet scire quod esset.
Si uiuere uultis, reddite uos legi secundae,
Templorum culturam, daemonum fana uitate.
Vertite uos Christo, et eritis Deo sodales.

Xancta Dei lex est, qui mortuos uiuere dicit.
Ymnum sibi soli Dominus proferre praecepit.
Zabolicam legem omnes omnino uitate.

- 48 De duplici ligno dixi, mors unde processit,
Et iterum inde procedere uitam frequenter.
- Crux autem stultitiam facit adulteri genti.
Rex aeternitatis per crucem diros adumbrat,
- Vt sibi non credant. O stulti, morte uiuentes!
Cain iuniorem occisit nequam repertus:
- Inde Noe subolis Cananaei nati feruntur.
Sic genus iniquum increuit mundo, qui nunquam
- Transmutat animos in Domini credere crucem.
Venit in errorem, et dicunt se uiuere recte.
- Lex in ligno fuit prima, et inde secunda
Terribilem legem primam cum pace praeuenit.
- In praeuaricatione saeua scelerati ruerunt:
Traiectum clauis Dominum cognoscere nolunt,
- In cuius iudicium cum uenerit, ibi dignoscunt.
Abel genus autem credit modo Christo benigno.

Quid? Medius Iudaeus, medius uis esse profanus?

Vnde non effugies iudicium Christi defunctus.

Ips e caecus erras et ad caecos intras, inepte;

I d circo caecus caecum in fossa reducit.

Vadis ubi nescis, et inscius inde recedis.

Discentes ad doctos eunt, ut docti recedant,

At tu aliis uadis, unde nihil discere possis.

Exis pro foribus, inde et ad idola uadis.

Interroga primum quod sit in lege praeceptum,

Dicant illi tibi, si iussum est deos adorare.

Ignoratur enim propter quod maxime sumus:

At illi quoniam rei sunt ex ipso delicto,

Nihil de praeceptis Dei nisi mirabilia narrant.

Tunc tamen in fossam secum uos caeci deducunt.

Funera sunt; nimium de illis tota deferre,

Aut quia concludor aggere congestus aratri.

Noluit Omnipotens illos intellegere Regem;

A scelere a tanto refugit ipse cruentes.

Tradidit se nobis noua superaddita lege.

Inde modo latrant nobiscum Rege deserti.

Ceterum in illis si spem inesse putatis,

In totum erratis si deum et fana colitis.

- [50](#) Inprobi semper et dura ceruice recalces,
Vinci uos non uultis: sic exheredes eritis.
Dixit Esaias incrassato corde uos esse.
- Aspicis legem, quam Moyses allisit iratus;
Et idem Dominus dedit illi legem secundam.
- In illa spem posuit, quam uos subsannatis erecti.
Sic ideo indigni non eritis regno caelesti?

Inspice Liam typum sinagogae fuisse,
Tam infirmis oculis, quam Iacob in signo recepit.
Et tamen seruiuit rursum pro minore dilecta,
Mysterium uerum et typum ecclesiae nostrae.

Intuite plenae dictum Rebecca de caelo,
Vnde simulatis aliene, ne Christo credatis.
Deinde Thamar partum geminorum adite.
Ad Kain intendite, primum terraeque cultorem,

Et Abel pastorem, priscus immaculatus offertor,
In fratris saeuitie qui fuit mactatus a fratre.
Sic ergo percipite iuniores Christo probatos.

52

Incredulus populus non est nisi uester, iniqui,
Tot locis et totiens reprobatus lege clamantum.
Et sabbatas uestras spernit et tricensimas Altus
Rescidit omnino uniueras uestras de lege,

Vt nec sacrificia faceret illi praecepta
Mittere qui dixit lapidem in scandalo uestro.
Iniqua si quis uestrum non crediderint morte perisse.

Pars alia legis clamat: ‘Videbitis inde
Suspensam in ligno uitam; nec illi credistis.’

Ipsa Deus uita est, pependit ipse pro nobis,
Sed uos indurato corde subsannatis eundem.

Dixit Esaias: 'Hic homo, qui commouit orbem
Et reges totidem, sub quo fiet terra deserta.'
Audite, quoniam propheta de illo praedixit;
Nihil ego conposite dixi, sed legem legendo.

Tum scilicet mundus finitur, cum ille parebit
Et tres imperantes ipse deuicerit orbe.
Cum fuerit autem Nero de inferno leuatus,
Helias ueniet prius signare dilectos,

Rex quam sub fine regit et artatio tota.
In septem annis tremebit undique terra:
Sed medium tempus Helias, medium Nero tenebit.
Tunc Babillon meretrix incinefacta fauilla

Inde ad Hierusalem perget uictorque Latinus
Tunc dicit: 'Ego sum Christus, quem semper oratis.'
Et quidem conlaudant illum primitiui decepti,
Multa signa facit quoniam cuius pseudopropheta.

Presertim ut credant illi loquetur imago.
Omnipotens tribuit, ut spiritalis eradat.
Recapitulantes scripturas ex eo Iudaei
Exclamant pariter ad Excelsum sese deceptos.

LIBER SECUNDUS

1 | DE POPULO ABSCONSO SANCTO OMNIPOTENTIS CHRISTI DEI VIVI

56 Desidet populus absconsus ultimus sanctus
Et quidem ignotus a nobis ubi moretur.
Per nouem tribum agant et dimidiam ipsi,
Omissae duae tribum haec sunt et dimidia nobis.
Praecepitque Christus per legem uiuere priscos.
Viuamus nunc omnes, nouellae traditio legis

Lex ut ipsa docet! Apertius indico uobis.
Obrelictæ duae tribum et dimidia: quare
Ab istis dimidia tribum? Vt martyres essent
Bellum cum infer<r>et electis suis in orbem,
Seu certe sanctorum chorus prophetarum ad illam
Consurgeret plebem, qui frenum inponeret illis,

Obsceni quos equi trucidarunt calci remissa
Nec suerit ad manus pacem aliquando tenere.
Semotae sunt isti tribuum, ut mysteria Christi
Omnia per istas compleatur saeculo toto.
Sunt autem de scelere duorum fratrum enatae,
Auspicio quorum facinus secutae fuere.

Non merito tales dispersi sunt ipsi cruenti?
Conueniunt iterum propter mysteria castris.
Tunc autem properant conpleri legis narrata.
Omnipotens Christus descendit ad suos electos,
Obscurati nobis qui fuerunt tempore tanto
Milia fot facti; illa est gens uera caelestis.

Non natus ante patrem moritur ibi, neque dolores
In suis corporibus sentiunt ut ulcera nata.
Pausantes in lecto suo mature recedunt
Omnia complentes legis, ideoque tutantur.
Transire iubentur ad Dominum partibus istis
Exsiccat fluuium quibus sicut ante traiectis,

Nec minus et Dominus ipse producit cum illis.
Transiit ad nostra, ueniunt cum rege caeleste.
In quorum itinere quod dicam, quo Deus educet,
Subsidunt montes ante illos et fontes erumpunt:
Caelestem populum gaudet creatura uidere.
Hic tamen festinant matre<m> defendere capta<m>.

Rex autem iniquus, qui obtinet, illum ut audit,
In partem boreae refugit et colligit omnes.
Sed cum se inlidet exercitu Dei tyrannus
Terrore caelesti prosternuntur milites eius,
Ipse cum infando comprehenditur pseudopropheta;
Decreto Domini traduntur uiui gehennae.

Ex eo primores et duces seruire iubentur.
Intrabunt tunc sancti ad antiqua ubera matris,
Vt autem et illi refrigerent, quos malus ille suasit,
In uariis poenis cruciabat sibi credendos.
Ventum est ad finem, quod tollantur scandala mundo;
Incipiet Dominus iudicium dare per ignem.

2 | DE SAECVLI ISTIVS FINE

58

Dat tuba caelo signum sublato leone
Et fiunt desubito tenebrae cum caeli fragore.
Summittit oculos Dominus, ut terra tremescat.
Adclamat etiam, ut audiant omnes in orbem:
'Ecce diu tacui sufferens tanto tempore uestra.'

Conclamant pariter plangentes, sero gementes,
Vlulatur, ploratur, nec spatium datur iniquis.
Lactanti quod faciet mater, cum ipsa crematur?
In flamma ignis Dominus iudicabit iniquos.
Iustos autem non tanget ignis, sed immo delinget.

Sub uno morantur, sed pars in sententia flebit.
Tantus erit ardor, ut lapides ipsi liquescant,
In fulmine cogunt uenti, furet ira caelestis,
Vt, quacumque fugit, impius occupetur ab igne.
Subpetium nullum erit nec nauticae puppes.

Flamma tamen gentis media partiturque seruans,
In annis mille ut ferant corpora sanctis.
Nam inde post annos mille gehennae traduntur,
Et fabrica cuius erant cum ipsa cremantur.

3 | DE RESVRRECTIONE PRIMA

59

De caelo descendit ciuitas in anastase prima.
Et quod referamus de fabrica tanta caeleste?
Resurgimus illi, qui fuimus illi deuoti,
Et incorrupti erint iam tunc sine morte uiuentes.

Sed nec dolor ullus nec gemitus erit in illa.
Venturi sunt illi quoque, sub Antechristo qui uincunt
Robusta martyria, et ipsi toto tempore uiuunt
Recipiuntque bona, quoniam mala passi fuere,

Et generant ipsi per annos mille nubentes.
Comparantur ibi tota uectigalia terrae,
Terra quia nimium fundit sine fine nouata.
Inibi non pluuiam, non frigus in aurea castra,

Obsidiae nullae, sicut nunc, neque rapinae.
Nec lucernae lumen desiderat ciuitas illa:
Ex auctore suo lucet, nec nox ibi paret.
Per duodecim milia stadia lata, longa, sic alta;

Radice in terra, sed caput cum caelo peraequat;
In urbem pro foribus autem sol aut luna lucebit.
Malus in angore saeptus propter iustos alendos.
Ab annis autem mille Deus omnia portat.

4 | DE DIE IVDICII

60

De die iudicii propter incredulos addo:
Emissus iterum Dei donabitur ignis,
Dat gemitum terra rerum tunc in ultima fine,

In terra gentes ut tunc incredulae cunctae.
Euitat et tamen sanctorum castra suorum.
In una flamma conuertit tota natura.

Vritur ab imis terra montesque liquescunt,
De mare nihil remanet, uincetur ab igne potente,
Interit hoc caelum et ista terra mutatur.

Conponitur alia nouitas caeli terrae perennis.
Inde qui mereunt mittuntur in morte secunda,
Interioribus autem habitaculis iusti locantur.

Credentes in Christo derelictis idolis omnis
Admoneo paucis propter salutaria uestra.

Temporibus primis per errorem si qua gerebas,
Erogatus enim Christo tu cuncta relinque,

Cumque Deum nosti, esto bonus tiro, probatus,
Virgineusque pudor tecum uersetur in agno.

Mens bonis inuigilet: caue ut non delinquas ut ante;
In baptismo tibi genitali illa sola donantur.

Nam si quis peccans catecuminus poena notantur,
Insignis illa uiuat, sed non sine damna moraris.

Summa tibi: grauia peccata deuota tu semper.

6 | FIDELIBVS

62 Fideles admoneo, fratres de odio tollant!
Impia martyribus odia reputantur in ignem.
Destruitur martyr, cuius est confessio talis,

Expiari malum nec sanguine fuso docetur.
Lex iniquo datur, ut possit sese frenare;
Inde lotus cauere debes similiter et tu.

Bis Deo peccas, qui lites fratri protendis.
Vnde non effugies peccatum prisce sectans.
Semel es lotus, numquid poteris denuo mergi?

Falluntur uolucres et siluarum bestei escis,
Incauta natura quibus est tradita mentis,
Decipiunturque strofa ut escas sequentes,

Et uitare malum nesciunt nec lege tenentur.
Lex homini data est et doctrina uitae legenda,
Ex qua recordatur, ut possit uiuere caute,

Sui quoque locum, mortis et deroget ea quae sunt.
Condemnat se ipsum grauitur qui regi delinquet:
Aut ferro ligatur aut de suo gradu deiectus

Vel uita priuatus perdet, quod frui deberet.
Exemplo moniti grauitur peccare nolite.
Translati lauacro magis caritatem habete,

Et escam muscipuli, ubi mors est, longe uitate.
Multa sunt martyria, quae sunt sine sanguine fuso.
Alienum non cupire, uelle martyrii habere,

Linguam refrenare, humilem te reddere debes,
Vim ultro non facere nec factam reddere contra.
Mens patiens fueris: intellege martyrem esse.

8 | PAENITENTIBVS

64 Paenitens es factus: noctibus diebusque precare,
Attamen a Matre noli discedere longe,
Et tibi misericors poterit Altissimus esse.
Non fiet in uacuum confusio culpae perinde.

In reatu tuo sed te manifesta deflere.
Tu si uulnus habes altum, medicumque require,
Et tamen in poenis poteris tua damna lenire.

Namque fatebor enim unum me ex uobis adesse
Terroremque diu quondam sensisse ruinae.
Idcirco commoneo uulneratos cautius ire,

Barbam atque comam foedare in puluere terrae
Volutareque saccis et petere summo de Rege
Subuenire tibi, ne pereas forte de plebe.

Quando bellum autem geritur aut inrigat hostis,
Vincere qui poterit aut latere, magna tropaea,
Infelix autem erit, qui fuerit captus ab illis.
Amittit et patriam et regem, cui digne prouenit,
Pugnare pro patria qui noluit neque pro uita.

Obisse debuerat quam ire sub barbaro rege,
Seruitiumque poterat qui hostibus sine lege deferre.
Tu si proeliando moreris pro terra, uicisti,
At si manus dederis incolumem, lege peristi.
Transfluuiat hostis, tu sub latebra reconde,

Aut si intrare potest, sic et cessare necesse.
Vndique te redde tutum, tuos quoque, uicisti.
Et uigilanter age, ne quis incurrat in illa.
Rex infamis erit, si quis se propalat hosti.
Vincere qui nescit et occurrit tradere sese,

Nec sibi nec patriae laudem remisit ineptus.
Tunc uiuere uoluit, cum ipsa uita peribit.
Deinde si refugiat inops aut profanus ab hoste,
Eramen ut sonans, facti uel ut aspides surdi,
Orare satis debet aut se condere talis.

66 De bellum hostis si subito uenit inundans,
Et prius quam fugerent, paruulos occupauit inertes,
Inproperandum eis non est, licet capti uidentur.

Nec quidem excuso: ob delicta forte parentum
Fuere promeriti, ideo Deus tradidit illos.
Attamen adultos hortor, in aula recurrant,

Nascunturque quasi denuo suae matri de uentre.
Terribilem gentem fugient semperque cruentam,
Impiam, indocilem, ferina uita uiuentem.

Bellum enim alium cum fuerit forte gerendum,
Vincere qui poterit aut certe iam scire cauere,
S <...>

11 | DESERTORES

Desertores enim genere non uno dicuntur:
Est alius nequam, alius in parte secedat,
Sed tamen utroque iudicia uera decernunt.

67

Ecce militatur Christo sicut Caesari paret.
Refugium Regis pete, si delictor fuisti.
Tu illum inplora, prostratus illi fatere:

Omnia concedet, cuius sunt et omnia nostra.
Repositus castris ulterius caue delinquas.

Errare noli diu miles per speluncas ferarum.
Sit tibi pro peccare desistere gestum inmensum.

68 Militiae nomen cum dederis, freno teneris.
Incipe tunc ergo dimittere pristina gesta,
Luxurias uita, quoniam labor inminet armis.
Imperio Regis omni uirtute parendum,

Tempora postrema si uis pertingere laeta.
Illa bonus milis semper expecta fruenda.
Blandire noli tibi, desidias omnino mitte.
Vt tuo preposito cotidie praesto sis ante,

Sollicitus esto, matutinus signa reuise.
Cum uideris bellum, agonia sume propinquus.
Haec gloria Regis, militem uidere paratum.
Rex adest optato; propter spem dimicat uestram.

Ille parat dona, ille pro uictoria lectos
Suscipit et proprium satellem dedicat esse.
Tu tibi praeterea in datis parcere noli.
Impiger esto magis, ut reddat famam pro morte.

Damnatorum animae merito se ipsae secernunt;
Ex hoc protegenti iterum ad sua recurrunt.
Radix Cananaea, maledictum semen, erumpit

69

Et in seruili gente sub barbaro rege refugit.
Flamma quos aeterna torquebit die decreto.
Vult uagus errare sine disciplina profanus

Grassari per fauces uiarum lege solutus.
Isti ergo tales, quos nulla poena coegit,
Si cedere nolunt ab idolis, respui debent.

70 De semine lolii, qui stant in ecclesia mixti
Expletis temporibus messis separatur a fructu.
Lolium est natum, quod non inmiserat dominus;
Omne lolium agricola collectum separat illud.

Lex ager nobis est: qui fecerit bonum in illa,
Ipsam utique nobis prestat requiem ueram
Ipse Dominator, qua lolium igne crematur.
Si ergo putastis quoniam sub uno morantur,
Erratis: sterelis Christianos uos esse designo.

Maledicta fuit arbor sine fructu ficulna
In uerbo Domini et statim exaruit illa.
Non operas facitis, non donum gazo paratis:
Et sic promereri Dominum putatis inanes?

Dissimulas legem tanto praeconio latam
In tuba praesentem caeleste uoce clamante.
Si propheta tantum declamauiisset in nubem,
Sufficeret utique Domini uox missa per illum.

In tot profatorum uolumina uox Domni proclamat;
Malitiam nullus dimittit itemque de corde.
Vis bona uidere et fraudibus uiuere quaeris.
Lex ipsa cur ergo processit tanto labore?
Abuteris Domini mandata et te filium inquis.

Tu si talis eris, sine causa fideris, inquam.
Omnipotens mites quaerit sibi filios esse,
Rectos corde, bonos, deuotos legi diuinae,
Inmites autem iam scitis ubi demersit.

72 Si quidam doctores, dum expectant munera uestra
Aut timent personas, laxantes singula uobis,
Et ego non doceo, sed cogor dicere uerum.

Cum caterua Mali pergis ad expectacula uana,
Vbi Satanas fragoribus comparat astus.
Licere persuadis tibi, quocumque placebit.

Altissimi prolis cum filiis Zabuli mixta,
Respicere non uis, cui renuntiasti, priora.
In ipsis uersaris iterum: qui proderit Vnus?

Aut si pro languore datum quod stulte profanas
I<...>
'Nolite diligere mundum neque ambitum eius!'

Tanta Dei uox est, et tibi pro leui uidetur.
Obseruas mandatum hominis, et Dei deuitas.
Tu fidis muneri, quo doctores ora procludunt

Vt taceant neque dicant tibi iussa diuina.
Me uera dicentem si contemneres, prospice Summum:
Filius cuius eras, illi te adsigna clientem.

Viure si quaeris gentiliter homo fidelis,
Gaudia te mundi remouent a gratia Christi;
Indisciplinate quod leue licere praesumis,

Et choros historicos et cantica musica quaeris,
Nec tali subolem euanire licentia curas.

Dum uita frunisci putas, inprouidus erras.
Altissimus uiuet, et iusta praecepta deuitas.

74 Cum Dominus dicat in gemitum edere panem,
 His ut quid nunc agis, qui cupis uiuere laetus?
 Rescindere quaeris sententiam Summi demissam.
 In protoplausto uide frenum procedere legis.

Si Deus omnipotens cum sudore uiuere iussit,
 Tu qui iocundaris, ergo iam exter es illi.
 Indignatum ait Dominum scriptura Iudaeis:
 Ab esca refecti surrexerunt ludere fili.

Nunc ergo cur illos persequimur sponte profectos?
 Vnde perierunt illi, nos cauere debemus.
 Maxima pars uestra luxoriis dedita paret.
 Transgrederis legem, cum te facis musicis inter.

Apostolus clamat, clamat immo Deus per illum:
 ‘Licentia uestra uos,’ inquit in ipsa, ‘deperdunt.’
 Esto ergo talis, qualem uult esse te Christus:
 Mitis et in illo hilaris, nam saeculo tristis.

Excurre, labora, suda, cum tristitia pugna:
 Spes cum labore uenit et uictoriae palma donatur.
 Si refrigare cupis animam, ad martyres i!
 Expecta requiem futurorum transitu mortis.

Matrona uis esse Christiana ut saeculi discens:
Auro te circumdas aut sirica ueste, pudica.
Terrorem legis ex auribus uento remittis.

Res uanas adfectas cuncta de Zabuli pompa,
Ornas et ad speculum cincinnos fronte reflexos,
Nec non et inducis malis medicamina falsa,

In oculis puris stibium peruerso decore,
Seu crines tingis, ut sint toto tempore nigri.
Est Deus inspector, penetrat qui singula corda.

Ceterum pudicis ista necessaria non sunt.
Claro ac pudico sensu pertundite pectus.
Lex Dei testatur tales abscedere lege,

Ex corde qui credit femina marito probata
Sufficiat esse non cultibus sed bona mente.
Induite uestes quas oportet, frigus ut ostent

Aut nimium solis, tantum ut pudico proberis
Et in plebe Dei facultatis dona demonstres.
Dat tibi memoriam matrona clarissima quondam:

Exanimata iacens precibus uiduarum erecta.
In dando promeruit, non comitibus, inde leuari.
Vos, matronae bonae, uanitatis fugite decorem:

Inceſtas in feminas congruet cultura lupana.
Vincite malignum, pudicae feminae Chriſti.
In dando diuitias ueſtras oſtendite totas.

Audi tu uocem, quae uis Christiana manere,
Beatus Paulus qualiter rogare praecepit.
Caeliloquax autem Esaías doctor et auctor

(Detestatur enim caritatem mundi sequentes)
‘Exaltatae,’ inquit, ‘cecidere filiae Sion.’
Fas in Deo non est Christianam coli fidelem.

Gentili more quaeris praecedere Dei sancta?
Has Dei praecones damnant in lege clamantes
Iniustas esse feminas, quae se taliter ornant.

Kapillos inficitis, oculos nigrore linitis,
Lunatis comulas gradulatim fronte deuinctas,
Malam medicatis quodam superducto rubore,

Nec non et inaures grauissimo pondere pendent,
Obruitis collum naturale gemmis et auro,
Palmas Deo dignas praesagio malo ligatis.

Quid memorem uestes aut totam Zabuli pompam?
Respuitis legem, mauultis mundo placere,
Saltatis in domibus, pro psalmis cantatis amores.

Tu licet sis casta, non te purgat sinistra sequendo.
Vos ideo tales Christus cum gentibus aequat.
Xancta Dei mulier diuitias corde demonstrat.

Ymnificato choro placitoque Christo seruite.
Zelantes fauorem Christo offerte odorem.

Iustus ego non sum, fratres, de cloaca leuatus,
Nec me supertollo, sed doleo uestri, qui cerno
Ex tanto populo nullum in agone coronari.

Certe si non ipse pugnat, uel suggerat illis.
Cladem obiurgate, ouanter officite luxu.
Laborat frater aduersante mundo sub armis,

Et fretus opibus nec pugnas nec pugnanti resistis.
Stulte, non intendis unum bellare pro multis?
In talem pendit ecclesiam tota, si uincat.

Abstinere uides fratrem et pugnare cum hoste.
Optas tu in castris pacem, foras ille repugnat.
Misericors esto, ut fiant ea omnia salua.

Nec intuis Dominum praeconio tanto clamantem,
Inimicis etiam qui iubet alimenta praebere?
Prandia ob ea prospice diurna, quae semper

Omnibus omnino diebus cum pauperis sumpsit.
Pascere tu quaeris, stulte, qui te denuo pascat.
Vix ille mihi paret, qui conponi proponit.

Laute cibatum distenso uentre declamas,
Oppressus inopia frater est iuxta tabescens.
De die Dominica quid dicis? Si non ante uocauit,

Ex sorte deturba pauperem, quem ad prandium ducas.
In talibus spes est uestra de uestro refectis.

Martyrium, fili, quoniam desideras, audi.
Abel qualis erat esto, aut qualis Isaac ipse,
Rectamque diligit Stephanus sibi uiam in iter.
Tu quidem quod optas, res est felicibus apta.

Vince prius Malum benefactis, recte uiuendo.
Rex ille tuus cum uiderit, esto securus.
Ipsius est tempus, et nos in utrumque gerentes.

Vt si bellum adest, in pace martyres ibunt.
Multi quidem errant dicentes: 'Sanguine nostro,
Vincimus Iniquum,' qui manente uincere nolunt.

Obsidiando perit et ideo sentit Iniquus;
Legitimus autem non sentit poenas ad actus.
Eiula acuoque zelando pectus pugnis pertunde.

Nunc si benefactis uinces, martyr in illo.
Tu ergo qui quaeris martyrium tollere Verbo,
In pace te uesti bonis et esto securus.

82

Belligerare cupis, stulte, quasi bella quiescunt.
Ex protoplausto die pugnatur in fine nobis.
Libido praecipitat: bellum est, conpugna cum illo.
Luxuria suadet: abutere, bellum uicisti.

Vino copioso parce, ne per illum aberres;
Maledicti retinete linguam, unde Domnum adoras;
Conpescere furiam, pacificum redde te cunctis;
Oppressos miseriis depremere caue minores;

Terrorem adcommoda tantum et noli nocere;
Tramite uos recto ducite sincero per saeculum;
In tuis diuitiis communem te redde pusillis;
De labore tuo dona, nudum uesti: sic uincis.

Insidias nullo facias qui Deo deseruis.
Aspice principium, unde perit inuidus hostis.
Non sum ego doctor, sed lex docet ipsa clamando.
Verba geris tanta uana, qui sub uno momento
Martyrium quaeris otiosus tollere Christo.

Dum cupis, inde peris, dum ardis proximi zelo;
Extinguis te ipsum, quando te incendis abactus.
Zelaris alium, inuide, de malo lucrantem,

Et te parem concupis fieri pecuniae tantae.
Lex sic non aspicit, dum illam incumbere quaeris,
Omnia suspensus uiuis in ardore lucrorum;

Cumque reus tibi sis, ipsum te iudice damnans,
Oculorum acies nunquam satiatur auara.
Nunc ergo si credeas et cogites: uana cupido est

Congerere nimium sub fragili uita moranti.
Vnde Deus clamat: 'Stulte, hanc noctem uocaris!'
Postrema hora ruit: 'cuius erint ista talenta?'

In suprema ardis iniusta lucra conando,
Suggeret cum Dominus unicuique uicta diurna.
Congestet alius: tu bono uiuere quaere,

Et Deus cor censens agis super omnia uicto.
Nec enim dico, ut in timore te immittas,
Cum pro die tuo uigilas sine fraude uiuendo.

In esca perit auis aut inhaeret inprouida uisco.
Arbitrare tibi simpliciter ualde cauendum.
Excedant alii, finem tu prospice semper.

84 Quid te bonum fingis alieno uulnere, nequor?
Vnde tu largiris, alter cotidie plorat.
Ista tu discredis Dominum uidere? Doceris:
'Dona iniquorum non probat Altissimus,' inquit.
Erumpis miseris, dum fueris locos adeptus.

Munera dat alter, ut alterum reddat inanem,
Aut si fenerasti duplicem centesima nummum,
Largiri uis inde, ut te quasi malum depurges.
Omnipotens tales operas omnino recusat.
Donas tu de lacrimis candidatus; ille nigratus

Oppressus usuris deplorat factus egenus.
Nactus praeterea tempus captatoribus hostis
Ad praesens populas pretio tu sanctos iniquus.
Nec non et de lucro mercis si uis te piare,
Te ipsum inlidis, non alium, <...> inique.

Dispositum tempus uenit nostris pacem in orbe
Et ruinas simul blandiente saeculo primis.
Praecipitis populo, quem ipsi in scisma misistis:
Aut facite legem ciuitatis aut exite de illa.

Conspicitis stipulam cohaerentem in oculis nostris,
Et uestris in oculis non uultis cernere trabem.
Subdola pax uobis uenit, persecutio flagrat.
Vulnera non parent, et sic sine caede ruistis.

Bellum in absconsum geritur sub pace, quod ipsud
De omnibus uobis uix unus caute se gessit.
O malo nutriri in occisione praedicti!
Laudatis pacem subdolam et uobis iniquam.

Alterius facti milites, non Christi, peristis.

- 86 Lectores moneo quosdam cognoscere tantum,
Et dare materiam ceteris exemplo uiuendi,
- Certamen fugire lites totidemque uitare,
Terrorem premere, nec unquam esse superbos.
- Obsequia iusta maiorum quoque deferte;
Reddite uos Christo similes, filioli, magistro;
- Inter agrestiuā benefactis lilia sitis.
Beati facti estis, cum feceritis edicta.
- Vos flores in plebe, uos estis Christi lucernas,
Seruate quod estis et memorare potestis.

Mysterium Christi zacones exercite caste;
Idcirco ministri facite praecepta magistri.
Nolite fugere personam iudicis aequi,

[87](#)

Integrate locum uestrum per omnia docti.
Susum intendentes, semper Deo summo deuoti
Tota Deo reddite inlaesa sacra ministeria arae.

Rebus in diuersis exemplum date parati,
Inclinate caput uestrum pastoribus ipsi.
Sic fiet ut Christo possitis esse probati.

88 Pastor si confessus fuerit, geminauit agonem.
Apostolus autem tales iubet esse magistros:
Sit patiens rector, sciat, ubi frena remittat,
Terreat in primis et postea melle perungat,
Obseruetque prius, ut faciat ipse qui dicit.

Redditur in culpa pastor saecularia seruans,
In faciem cuius sis ausus dicere quicquam.
Bullit in inferno rumoribus ipsa gehenna:
Vae miserae plebi, dubia quae forte uacillat!
Si talis aderit pastor, paene perdita instat.

Deuotus autem eam continet recte gubernans;
Exhilaratur enim ex anima regibus aptis.
In talibus spes est et uiuit ecclesia tota.

Me solum exposcit tempus uobis dicere uerum.
Ab uno semper mouitur, quod multi detractant.
In me solo uolo odia conuertere uestra,
Omnium ut pausent praecordias tanto furore.
Respice dictum, quod ueritas odia tollat.

Iam praedixi quidem de pace subdola quanta!
Blandiendo uobis subrepsit Euae seductor.
Vos quia nescitis, laqueo in isto ruistis,
Sorbitis omnino auram dum saeculi ipsam.

Non gratis aget, pro quo interceditis, ullus.
Ab igne qui refugit, agit in uoragine uestro.
Tunc repetit suppetium miser denudatus a uobis.
Ipsi iam horrescunt iudices peculantia uestra.
S<...>

De breuiori titulo nam in uobis inararem.
Inspicitis diuites, quibus uos ostenditis ultro;
Cum ipsis et epulas capitis et pascitis ipsos.
Ob ea iam terrae paene fundamenta paratis.

90

Infirmus si fuerit frater – de paupere dico –,
Nolite uacui talem uisitare iacentem.
Fac sub deo bonum, obsequia reddite primum,

Inde si ualescit uel si considerat ille,
Refoueatur homo pauper, qui non habet unde
Mercedem tibi, pro illo sed conditor orbis et auctor.

Vel si pigeret ire ad pauperem semper abusum,
Mitte numos ei, unde se resumere possit.
Similiterque soror si paupera lecto decumbet,

Incipiant uestrae matronae uictualia ferre.
Clamat ipse Deus: 'Frange tuum panem egeno!'
Verbis opus non est uisitare sed benefactis.

Iniquum est: frater inopia uictus aegrotat.
Satagit non uerbis, sed esum potumque requirit.
Inspicite tales, sed certe debilitatos,

Transigere sese qui non possunt; date subinde!
A Domino uobis spondeo ego dari quadruplum.

Pauperies sana quid? Nisi diuitias adsunt,
Ars certe si fuerit, iam et tu communica fratri.
Vnum praesta tibi, ne superbus esse dicaris;
Polliceor quoniam securior diuiti uiuis.
Excipe doctrinam magis Solomonis in aures.

Responsorem in alto non dedit Deus pauperem esse:
Idcirco te subde et honorem redde potenti.
'Blandus enim sermo...' – prouerbium nosti – id inquit.
Vincitur officio, etsi fuerit ira uetusta.
Si lingua taceat, nihil melius inuenisse.

Sane si non fuerit ars, unde uita regatur,
Aut operam praebe aut cursum iussu potentis.
Non pudeat neque pigeat procurrare sanum.
In gazo praeterea de labore mittere debes,
Sicut singularis illa, quam protulit Vnctus.

92 Filiorum casus licet et dolum cordis relinquat,
In nigris exire tamen nec plangere fas est.
Lex prudentes ait animo nec pompa dolere,
In Solomoniaco libro septimana finita.

Oblita Dominum de resurrectione promissa?
Si martyras feceris filios, sic uoce deflebis?
Non pudet infrenem gentiliter plangere natos?
Os laceras, tundis pectus, uestimenta diducis,
Nec metuis Dominum, cuius optas regnum uidere.

Lugere quod fas est nolite, tamen orate pro illis.
Vos ideo tales, quid? minus quam gentes eritis
Germinis zabolico? Qua gratia false petisti?
Extinctos clamatis, ut faciatis turbae pronatae.

Nec dolore duxit pater filium mactandum ad aram
Dolore nec uates filium luxit defunctum.
Omnipotentis enim nec flens deducebat alumnum,
Sed Deo deuotus festinanter funus agebat.

De funeris pompa sollicitus esse qui quaeris,
Erras Dei seruus adhuc in morte placere.
Pro! Exanimus corpus ornari funestum!

O uanitas uera, cupere defunctis honorem.
Mens mundi detenta, nec in morte Christo deuota.
Prouerbia nosti, qui per forum efferri uolebat.

Addo illi similes efferata mente uiuentes.
Faustum felicemque diem in exitu uultis habere,
Vt coeat populus laudem cum luctu uidere.

Non prouidis quonam merearis ire defunctus?
Ecce prosequuntur illi: tu iam forte cremaris
Redactus in poenam! Quid proderit pompa defuncto?

Incusatus eris qui ob ista collegia quaeris.
Sub uigore cupis uiuere: te decipis ipsum.

94

Congruet in Pascha, die felicissimo nostro,
Laetentur et illi, qui postulant sumpta diurna:

Erogetur eis quod sufficit, uinum et esca.
Respuis sed forte quoniam memorent ista uobis.

In modico sumptu deficitis Christo donare.
Cum ipsi non facitis, quo modo suadere potestis

Iustitiam legis talibus uel semel in anno?
Sic merito surgunt blasphemia saepe de uobis.

Dum leue uidetur cuicumque, neque uitatur
Et quasi facile ruis, dum abuteris illud.
Fabulae subueniunt, quo uenisti fundere preces,

Aut pulsare domum stomachi pro delicto diurno.
Bucina praeconum clamat lectore legente
Vt pateant aures, et tu magis obstruis illos.

Luxaris labia, quibus ingemiscere debes.
Obsera malis pectus, uel in pectore solue.
Sed quia diuitias faciunt pecuniae frontem,

Inde perit omnis, quando sibi maxime fidunt.
Sic feminae quoque coeunt quasi inirent balneo
Et de domo Dei ceu nundinas facitis astent.

Terruit hinc Dominus: 'Domus orationis adesto!'
Sacerdos Domini cum 'Sursum corda' praecepit,
In prece fienda, ut fiant silentia uestra,

Limpide respondes, nec temperas quodque promittis.
Exorat ille Altissimum pro plebe deuota,
Ne pereat aliquis, et tu te in fabulas uertis;

Tu subridis ibi, aut detrahes proximi fama;
Indisciplinata loqueris, quasi sit Deus absens,
Omnia qui fecit, nec audiat neque cernat.

- 96 Ebrioso modum non pono, sed bellua maior
Bibendo superius, interior a mente recedis.
Regentis imperium tenens apud, stulte, Cyclopas,
- Inde in his toruis: 'Dum mortuus non bibo,' dicis,
'Optima mihi bibere, et corda sopire.'
- Subministra magis, quod amplius quaeris abuti
Infimo pauperulo, et eritis ambo refecti.
Si facias ista, extinguis tibi gehennam.

Pascere qui quaeris, et quod potuisti parasti,
Assidue, diues, pascendo recte fecisti.

97

Sed tamen inmisce pauperem, qui te non repascat.
Tunc erit mensa tua per unum Deum probata.
Omnipotens tales uel maxime pasci praecepit.

Respice, cum pascis, infirmos et feneras Alto.
In illos uos Dominus uoluit probatos adesse.

98

Orantem si cupias te exaudiri de coelo,
Rumpe de latibuli nequitia uincula tota.

Aut si benefactis ores miseratus egenis,
Ne dubites: quicquid petieris datur oranti.

Tu sane si nudus benefactis Deum adores,
In totum ne facias sic orationem, inepte.

Incolae coelorum futuri cum Deo Christo
Tenente principium, uidente cuncta de coelo,
Simplicitas, bonitas, habitet in corpore uestro.
Irasci nolite sine causa fratri deuoto;
Recipietis enim quidquid feceritis ab illo.

Hoc placuit Christo, resurgere mortuos, imo,
Cum suis corporibus, et quos ignis ussit in aeuo,
Sex millibus annis completis mundo finito.
Vertitur interea coelum tenore mutato:
Comburuntur enim impii tunc igne diuino.

Ira Dei summi ardet creatura gemendo.
Dignitosi tamen et genere nati praeclaro,
Nobilesque uiri sub Antichristo deuicto
Ex praecepto Dei rursum uiuentes in aeuo,
Mille quidem annis ut seruiant sanctis et Alto

Sub iugo seruili, ut portent uictualia collo;
Vt iterum autem iudicentur regno finito.
Nullificante Deo, completo millesimo anno,
Ab igne peribunt, cum montibus ipsi liquendo.
In bustis et tumulis omnis caro redditur acto,

Demerguntur inferno, traduntur poenae in aeuo.
Ostenduntur illis et leguntur gesta de coelo:
Memoria prisca debita et merita digno.
Mercis in perpetuo secundum facta tyranno.

Omnia non possum comprehendere paruo libello.
Curiositas docti inueniet nomen in isto.

Monobiblos

Monobiblos ('enkel boek', of 'boek over één thema') is een reeks uitgaven van uitgeverij Damon, met Griekse en Romeinse poëzie. Elk deel vormt een bundel zoals die ook in de oudheid is uitgebracht of biedt een afgeronde eenheid uit een groter werk. Op deze manier krijgen lezers van nu een nieuwe toegang tot antieke gedichten.

101

1. Martialis, *De waanzin van Rome*, epigrammen boek 1, vertaling Vincent Hunink
2. *Alles is Eros*, Hellenistische poëzie over liefde en leven en het idyllisch landschap, vertaling Mieke de Vos
3. Synesios van Kyrene, *Dans die het heelal omkranst*, Negen hymnen aan de Ene, vertaling Piet Gerbrandy
4. Theognis van Megara, *Luister naar mij*, Elegieën over leven en liefde, vertaling Hugo Koning
5. Hesiodos, *Alle goden!*, Theogonie, vertaling Ronald Blankenburg
6. Ambrosius, *Zingen moet ons hart*, Hymnen, vertaling Patrick Lateur
7. Ovidius, *Ibis*, Een verwensing, vertaling Christiaan Caspers
8. Propertius, *Cynthia*, Een Romeinse romance, vertaling Paul Claes
9. Statius, *Rondom Rome en Napels*, Gelegenheidsgedichten, vertaling Mark Nieuwenhuis
10. Proba, *De gouden bron*, De Bijbel in verzen van Vergilius, vertaling Mieke de Vos
11. Commodianus, *Ik wijs de weg!*, Een experiment uit het vroege christendom, vertaling Vincent Hunink